

06
01
124

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

"
" NAS JEZIK

P-464

НОВА СЕРИЈА

Књига XVIII, св. 4—5

БЕОГРАД, 1971.

АКЦЕНАТ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАМА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОХРВАТСКОМ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ

I. Уводне напомене

1. У својој значајној делу *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* (изд. Матица хрватска, Загреб 1969) Р и к а р д С и м е о н каже да је интернационализам „internacionalna riječ, međunarodna riječ или израз илџ element или termin“, позивајући се на *Rusko-český slovník lingvistické terminologie* (Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1960). Затим Симеон наставља: „to su, najčešće, riječi lat. или грч. postanja које се употребљавају у свима, у многим, или бар у главним европским (а и у неким другим) jezicima. У новије су доба прихваћене и многе riječi из сувр. свјетских jezika као internacionalne у друге jezike; većina njih uzeta је из engleskoga, njemačkog, francuskog и talijanskog, а мањи dio из других великих jezika“ (s. v.).

2. У својој књизи *Основи млађе новопиткоавске акцентуације* (Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 1, Београд 1970), у одељку *Акцент и деривација*, анализирао сам акценат речи изведених наставцима странаго порекла у савременом српскохрватском књижевном језику. У интернационализме долазе речи изведене овим наставцима: *-(и)саији, -ија, -арија, -ици(а) и -ираији*. Први и последњи су глаголски а други, трећи и четврти су именички. Када се узме у обзир остали материјал интернационализма, излази да остаје још знатан број именица, чија је етимологија различита. Њих ћу и анализирати сада у овом својој раду, класификујући их према наставцима онако како би се ти наставци могли схватити у синхроничном пресеку савременог српскохрватског књижевног језика (не, дакле, етимолошки). При класификацији од помоћи ми је било колективно дело

Грамматика современног русског литературног језика које је публиковала Академија наук СССР, Институт русског језика (Издателство „Наука“, Москва 1970). (Одељак *Словообразование имен существительных* урадио је В. В. Лопатин). Консултовао сам ове речнике: 1) *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности; 2) *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске и Матице хрватске; 3) *Правопис српскохрватског књижевног језика* (изд. Матица српска, Нови Сад 1960); 4) Bratoljub Klaić, *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica* (изд. Зора, Загреб 1966). У својој књизи *Елементи српскохрватске дикције* (Бгд., 1970) др Бранковић има посебан одељак *Акцентнајске категорије сираних речи* (стр. 47—88). Упућени ће читалац лако увидети у чему се моја интерпретација разликује од Ђорђевићеве а у чему се слаже.

II. Анализа

3. У питању су ови наставци, одн. именице.

1) *Наставак -инг*. Именице с овим наставком имају узлазни акценат на пенултими: кратки (*крѣкинг*) или дуги (*шрѣкинг*).

2) *Наставак -ург*. Ове именице имају доследно кратки узлазни акценат на пенултими: *драмѣшург*, *мејѣлург* и сл.

3) *Наставак -ада*. Именице с њим имају доследно дуги узлазни акценат на пенултими: *блокѣда*, *шамѣонада*, — *лимунѣда*, *маскерѣда*, — *буфонѣда*, *робинзонѣда*, *харлекинѣда* и сл.

4) *Наставак -ијада*. Именице с овим наставком имају доследно дуги узлазни акценат на пенултими: *балканијѣда*, *Олимпијѣда*, *Сиријакијѣда* и сл.

5) *Наставак -ажа*. Ове именице такође имају доследно дуги узлазни акценат на пенултими: *масѣжа*, *шилоѣжа*, *сабоѣжа*, *сондѣжа*, *шренѣжа*, — *арбишѣжа*, *волиѣжа*, *карѣонаѣжа*, *километшѣжа*, *лишѣжа*, *мешѣжа*, *рејоршѣжа*, *шонаѣжа*, *шрикошѣжа*, *шишјунѣжа* и сл.

13) **Н а с т а в а к -ан.** Ове именице припадају најпродуктивнијој акценатској алтернацији у савременом српскохрватском књижевном језику: *абднман*, *-ана*, *ангдажман*, *-ана* и сл.

14) **Н а с т а в а к -ин.** И ове именице припадају најпродуктивнијој акценатској алтернацији у савременом српскохрватском књижевном језику: *анесидезин*, *-ина*, *бриљантиин*, *-ина*, *кофџин*, *-ина*, *сахарин*, *-ина*, *туберкулин*, *-ина* и сл.

15) **Н а с т а в а к -ар.** Ове именице такође припадају најпродуктивнијој акценатској алтернацији у савременом српскохрватском књижевном језику: *акциднар*, *-ара*, *коментар*, *-ара* и сл.

16) **Н а с т а в а к -ер.** Ове именице у највећем броју случајева припадају најпродуктивнијој акценатској алтернацији у савременом српскохрватском књижевном језику: *гравер*, *-ера*, *иланер*, *-ера*, *режисер*, *-ера*, *суфлер*, *-ера*, *хиноинизер*, *-ера*, — *акциднер*, *-ера*, *милијардер*, *-ера*, *милионер*, *-ера*, *монитаржер*, *-ера*, *инезиднер*, *-ера*, *реквизитер*, *-ера*, *рекордер*, *-ера*, *рутинер*, *-ера*, *фразер*, *-ера* и сл. Постоје још ови случајеви:

а) *шрџнер*, *-а* = *шрџнер*, *-ера*;

б) *сидриер*, — *ддкер*, *сириниер*, *шанкер*. Тако је код Клаића, а у Шапцу је: *сидриер*, — *ддкер*, *сириниер*, *шанкер*;

в) *боксер*.

17) **Н а с т а в а к -ир.** Ове именице припадају најпродуктивнијој акценатској алтернацији у савременом српскохрватском књижевном језику: *командир*, *-ира* и сл.

18) **Н а с т а в а к -ира.** Ове именице имају дуги узлазни акценат на пенултими: *гравира* и сл.

19) **Н а с т а в а к -ор.** Постоје три могућности:

а) Знатан број ових именица има кратки узлазни акценат на слогу трећем од краја: *дезинсектор*, *дешектор*, *инсектор*, *инструктор*, *контвертор*, *коректор*, *редактор*, — *агресор*, *компресор*, *рецептор*. Овде долази и двосложна реч *скулптор*.

б) Известан број има кратки узлазни на слогу трећем од краја и дужину на пенултими: *ревизор*, — *дифузор*, *лихтератор*, *иластријатор*, *сенатор*, *шелевизор*.

в) Није велики број ових именица које припадају најпродуктивнијој акценатској алтернацији у савременом српскохрватском књижевном језику: *конјурџор*, *-бра* и сл.

Можда се може рећи то да, кад ове именице значе „носиоца процесуалног обележја“ (В. В. Лопатин), чешће имају кратки узлазни акценат на слогу трећем од краја (*редакџор*). Кратки узлазни акценат на слогу трећем од краја и дужина на пенултими чешћи су код именица које значе „носиоца предметног обележја“ (В. В. Лопатин) (*сенџор*).

20) **Н а с т а в а к -џор**. Ове именице углавном имају кратки узлазни акценат на слогу трећем од краја: *дезинфекџор*, *индукџор*, *инспекџор*, *јрдјекџор*, *реакџор*, *рејрддукџор*. Овде долази и двосложна реч *лџор*. Акценат *рдиџор* долази према *рдиџија*; овде се у деривацији јавља најпродуктивнија акценатска алтернација у савременом српскохрватском књижевном језику. У оним говорима где је акценатски однос *рдиџор* — *рдиџија* именице изведене помоћу оба ова наставка имају исти акценат.

21) **Н а с т а в а к -аџор**. Ове именице имају доследно кратки узлазни акценат на слогу трећем од краја и дужину на пенултими: *агџор*, *акумулаџор*, *арендаџор*, *вентилаџор*, *вџор*, *егзамџор*, *експериментџор*, *експројриџор*, *излаџор*, *инкубаџор*, *калкулаџор*, *капитализаџор*, *колониџор*, *коментџор*, *комџор*, *кондензаџор*, *мултипликџор*, *органиџор*, *јровкџор*, *рационализџор*, *регулаџор*, *резнаџор*, *рестораџор*, — *аморџор*, *ексџор*, *имџор*, *инџор*, *инџор*, *инџор*, *инџор*, *кулџор*, *навџор*. Устаљености акцента свакако је допринела чињеница што се често јавља однос типа *регулаџор* — *регулаџија*; овде се у деривацији јавља најпродуктивнија акценатска алтернација у савременом српскохрватском књижевном језику. У оним говорима где је акценатски однос *регулаџор* — *регулаџија* именице изведене помоћу оба ова наставка имају исти акценат.

22) **Н а с т а в а к -иџор**. Ове именице такође имају доследно кратки узлазни акценат на слогу трећем од краја и дужину на пенултими: *експџор*, *инвџор*, *реџор*, — *инџор*, *комџор* и сл. Објашњење је исто као за именице изведене наставком *-аџор*.

23) **Н а с т а в а к -ура.** Ове именице имају доследно дуги узлазни акценат на пенултими: *гравура, дресура, корекциура, — квадратура, — абривијациура, агентиура, адвокатура, диктациура, доцентиура, кандидациура, командантиура, њрефектиура, њросектиура, њрофесура, регистратура, рецетиура, цензура.*

24) **Н а с т а в а к -ајура.** И ове именице имају доследно дуги узлазни акценат на пенултими: *кубајура* и сл.

25) **Н а с т а в а к -ијура.** Ове именице такође имају дуги узлазни акценат на пенултими: *џолијура* и сл.

26) **Н а с т а в а к -ијис.** Ове именице имају доследно дублетни акценат: дуги узлазни и кратки узлазни на пенултими: *аористијис = аористијис, ајендијис = ајендијис, бронхијис = бронхијис, џлеуријис = џлеуријис* и сл.

27) **Н а с т а в а к -ајџ.** Ове именице у највећем броју случајева припадају најпродуктивнијој акценатској алтернацији у савременом српскохрватском књижевном језику: *адресајџ, — ајџа, делегацијџ, — ајџа, денацијџајџ, — ајџа, дујџајџајџ, — ајџа, ексиднајџ, — ајџа, комбинацијџ, — ајџа, конценцијџајџ, — ајџа, џосцијџајџ, — ајџа, џрејџајџ, — ајџа, синдијџајџ, — ајџа, џиракцијџајџ, — ајџа, фабрикајџ, — ајџа, фалсификајџајџ, — ајџа, — дџијџајџ, — ајџа, џлагџајџајџ, — ајџа, — ајџајџајџ, — ајџа, егзџајџајџ, — ајџа, ејџајџајџ, — ајџа, ејџајџајџајџ, — ајџа, калџајџајџ, — ајџа, карбонајџајџ, — ајџа, — комесаријџајџ, — ајџа, конзулајџајџ, — ајџа, нијџајџајџ, — ајџа, џајџријџајџајџ, — ајџа, џајџријџајџајџајџ, — ајџа, џројџекцијџајџајџ, — ајџа, рејџајџајџајџ, — ајџа, секретаријџајџајџ, — ајџа, сулџајџајџајџ, — ајџа, сулџајџајџајџајџ, — ајџа, џријџумџајџајџајџ, — ајџа, фџџајџајџајџ, — ајџа, хлџајџајџајџ, — ајџа, хрџајџајџајџ, — ајџа.*

Сем овога, некоје именице имају кратки узлазни акценат на пенултими: *Азијџајџ, унијџајџ.*

28) **Н а с т а в а к -ејџ.** Ове именице припадају најпродуктивнијој акценатској алтернацији у савременом српскохрватском књижевном језику: *ајџолџејџ, — ејџа* и сл.

29) **Н а с т а в а к -ијџ.** Ове именице доследно припадају најпродуктивнијој акценатској алтернацији у савременом српскохрватском књижевном језику: *бандијџ, — ијџа, кџлџијџајџ, — ијџа, кџџајџајџајџ, — ијџа, магнетнијџајџајџ, — ијџа, фџџајџајџајџ, — ијџа, фџџџајџајџајџајџ, — ијџа, хрџџајџајџајџ, — ијџа.*

30) **Н а с т а в а к -анӣ**. Ове именице имају доследно кратки узлазни акценат на пенултими: *адресанӣ, емигранӣ, кайшӣуланӣ, консултанӣ, ӣројектанӣ, ӣроӣдсӣтанӣ, рејрезентанӣ, симуланӣ, шӣекуланӣ*.

31) **Н а с т а в а к -енӣ**. И ове именице имају доследно кратки узлазни акценат на пенултими: *абдненӣ, адсдербенӣ, асӣсӣенӣ, ексӣдненӣ, конкӯренӣ, ойдненӣ, ӣреӣднденӣ, рефдерегӣ, рецензенӣ, — декдденӣ, комӣшенӣ, медикдменӣ*.

32) **Н а с т а в а к -еуӣ**. Ове именице имају доследно дублетни акценат: кратки узлазни или на слогу трећем од краја или на пенултими: *ӣерадӣеуӣ = ӣерайдӣеуӣ, фармдцеуӣ = фармадцеуӣ*.

III. Закључак

4. На основу овога материјала може се рећи да се ове именице — интернационализми могу сврстати у ових десет акценатских типова:

1) Дуги узлазни на пенултими имају именице с овим наставцима: *-инг* (делемично), *-ада, -ијада, -ажа, -иза, -оза, -ира, -ура, -аӣура, -иӣура*.

2) Алтернацији (‘) + (—) : (‘) + (‘) + (‘) припадају именице с овим наставцима: *-ал, -ол, -ан, -ин, -ар, -ер* (већином), *-ир, -ор* (мањи број), *-аӣ* (већином), *-еӣ, -иӣ*. Ове су именице акценатски врло блиске онима са дугим узлазним на пенултими.

3) Кратки узлазни на пенултими имају именице с овим наставцима: *-инг* (делемично), *-ург, -ик, -изам, -ер* (мањи број), *-аӣ* (мањи број), *-анӣ, -енӣ*.

4) Кратки узлазни на слогу трећем од краја имају именице с овим наставцима: *-ика* (већином), *-ор* (већином), *-ӣор* (већином).

5) Кратки силазни акценат на пенултими имају именице с наставком *-ер* (мањи број).

6) Кратки узлазни акценат на слогу трећем од краја и дужину на пенултими имају именице с овим наставцима: *-ор* (мањи број), *-ӣор* (мањи број), *-аӣор, -иӣор*.

7) Кратки узлазни акценат на слогу четвртм од краја имају именице с наставком *-ика* (мањи број).

8) Дублетни акценат и то: (') + (°) = (') + (°) имају доследно именице с наставком *-ићис*.

9) Дублетни акценат и то: (') + (°) = (') + (—) : (°) + (') + (°) имају именице с наставком *-ер* (мањи број).

10) Дублетни акценат и то: (') + (°) + (°) = (') + (°) имају именице с наставком *-еућ*.

5. Ако се узме у обзир то што именице наведене овде под 1) и под 2) имају врло блиску, ако не и идентичну акценатску структуру, а такође и то што су њихови наставци врло продуктивни, — може се онда рећи да дуги узлазни на пенултими најчешће долази код интернационализма.

6. Благодарехи снажном развиту научне и уопште цивилизационе комуникације интернационализми су врло продуктивна категорија у језику. Као што сам овде показао, акценат интернационализма структурално је веома уједначен. Међутим, као што сам то показао у својој књизи *Основи млађе новошћокавске акценације* (стр. 57. и д.), акценат речи домаћег порекла изведених продуктивним наставцима ни издалека није тако уједначен. Поставља се питање: откуд та разлика између интернационализма и домаћих изведених речи? Одговор је, мислим, овај: интернационализми значењски ни издалека нису тако мотивисани као изведене речи домаћег порекла. Значењска мотивисаност домаћих изведених речи чини да оне, кад су изведене још продуктивним наставцима, лакше задржавају акценат речи од којих су изведене. Обрнуто, значењска немотивисаност интернационализма допушта лакше уједначавање акцента. Тако се и на овај начин показује то како је семантика од великог значаја за акценат изведеница.

Напомена. У некојим јужнијим млађим новошћокавским говорима интернационализми с извесним од ових наставака имају — доследно — нешто друкчији акценат. Тако:

1) именице с наставцима *-ада*, *-ијада*, *-ира*, *-ура*, *-аћура*, *-ићура* доследно гласе: *шамиднада*, — *Олимпийјада*, — *гравира*, — *квадратура*, — *кубајура*, — *јолнијура* и сл.;

2) именице с наставком *-ика* доследно гласе: *шерайеућика* и сл.;

3) именице с наставком *-изам* доследно гласе: *алдгизам* и сл.

Иако сви ови акценти нису распрострањени на подједнако великом простору, сматрам да их све треба прихватити као равноправне у српскохрватском књижевном језику; из ова два разлога:

1) они не ремете основне принципе српскохрватске књижевне акцентуације;

2) особина су говора који леже у најужој основици српскохрватског књижевног језика; не, додуше свих, али некојих (што значи да ни они други, у књижевном језику већ прихваћени акценти нису особина свих млађих новоштокавских—четвороакценатских—говора).

Берислав М. Николић